

**МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО – ОДИН З ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Доля будь-якої спільноти, нації, держави залежить від організації процесу виховання особистості. Виховання особистості в дусі загальнолюдських ідеалів і національних традицій починається з раннього дитинства – важливого етапу становлення людини, коли формується вміння мислити, свідомо сприймати навколишній світ і самого себе, спілкуватися з іншими людьми. Завдання сьогодення стосовно дошкільного виховання полягають у тому, щоб сприяти психологічному, розумовому, моральному, фізичному, естетичному розвитку дитини.

Мета статті – виявити вплив музичного мистецтва на розвиток художньо-естетичного смаку у дітей дошкільного віку в процесі його сприймання. Увага до практичного вивчення смаків не випадкова, адже смаки показують рівень не тільки естетичного розвитку особистості, а й її розвитку в цілому. Естетичні та художні смаки є важливою характеристикою особистого ставлення до дійсності і характеризують рівень самовизначення кожної людини, здатність до індивідуального відбору естетичних цінностей і тим самим до самовиховання і саморозвитку. Адже людина, якій притаманне почуття художнього смаку, відрізняється від інших певною цілісністю, індивідуальним внутрішнім духовним світом.

Проблема розвитку та формування художньо-естетичного смаку особистості є складною, неоднозначною й досліджується представниками різних наук. Так, М. Бірюков визначив стан і значущість художнього смаку, а також сформулював власне визначення художнього смаку на сучасному етапі розвитку суспільства [7].

Н. Зацепіна у своєму дисертаційному дослідженні розглядає формування естетичних смаків у старшокласників і зазначила, що формування естетичних смаків у молоді від 15 до 17 років, яка навчається у старших класах загальноосвітньої школи, набуває особливого значення, оскільки це період становлення свідомості особистості, формування стійких світоглядних позицій та навичок творчої самореалізації. За термін навчання в загальноосвітньому закладі молодь має опанувати не лише теоретичні знання, світоглядні ідеали і цінності, а й набути певних практичних умінь і фахових уподобань. Розвинутий естетичний смак відіграє у цьому разі важливу роль, оскільки слугує міцним підґрунтям формування й інших оцінок і суджень. Естетичні смаки свідомо чи підсвідомо визначають світогляд людини, впливають на спосіб її життя, ставлення до праці, людей, довкілля тощо [3, с. 2–3].

Л. Калініна розглядає проблему розвитку естетичного смаку молодших школярів у діяльності аматорського дитячого театру ляльок [4].

Шляхи й форми розвитку художнього смаку відображено в дослідженнях Б. Лихачова. Цікаве тлумачення смаків він подає у посібнику “Теорія естетичного виховання школярів” [1]. Автор не розмежовує поняття “естетичний смак” та “художній смак”, а поєднує в одну категорію “художньо-естетичний смак”, називаючи його складним соціально-психологічним утворенням, яке виникає в результаті поєднання естетичної свідомості та естетичного почуття: “Художньо-естетичний смак є тонке і складне вміння побачити, відчути, зрозуміти в повному обсязі об’єктивно прекрасне і потворне, трагічне і комічне й висловити відповідне оціночне судження” [1, с. 20].

Вчений В. Скатерщиков вважає, що у сферу естетичного ставлення людини до світу входять не тільки художні явища творів мистецтва, їх створення і сприйняття. У цю сферу він включає також і різні моменти життя природи і суспільства. За допомогою естетичного смаку людина пізнає й оцінює коло предметів, подій, людей, а також і творів мистецтва. Він вважає, що художній смак, який є вираженням ставлення особистості і суспільства до мистецтва, оцінки переваг і недоліків художньої творчості, містить у собі, крім естетичного, й інші критерії оцінювання творів мистецтва. Серед них критерії правдивості художнього відображення, значення проблем, ідей, зображених художником, і принципів їх вирішення, художньої майстерності, впливу мистецтва на людину [2, с. 23].

Саме в дошкільному віці починають формуватися основні соціальні цінності особистості та уподобання, у тому числі й естетичні та художні смаки. Це підкреслює важливість формування та розвитку художніх смаків у дітей дошкільного віку.

Формування художньо-естетичного смаку дітей дошкільного віку є одним з найбільш складних завдань естетичного розвитку в дошкільному закладі, успішне здійснення якого є найважливішим критерієм ефективності всього виховного процесу. Почуття й розуміння краси, художньо-естетичний смак не приходять самі, їх треба послідовно формувати, виховувати, розвивати. “Художній смак – це особиста здатність людини як чинника суспільства сприймати, послідовно аналізувати та оцінювати художні твори мистецтва, визначати їх естетичну цінність та виражати своє об’єктивне ставлення до них, розвиваючи при цьому свої художньо-творчі здібності та використовуючи їх у своїй професійній діяльності” [7, с. 130–131].

Музичне мистецтво є одним з ефективних засобів формування та розвитку художньо-естетичних смаків дітей дошкільного віку. Музичне мистецтво здатне відображати переживання людей у різні моменти життя, воно об’єднує людей у єдиному переживанні, стає засобом спілкування між ними. Музичний твір, створений однією людиною, знаходить певний відгук у душі іншої –

і це сприймається як диво. Яскраві художні твори, які відображають світ великих думок і глибоких почуттів людини, здатні викликати емоційний відгук, що діє на естетичний бік душі, стають джерелом і засобом виховання.

Кожна людина по-своєму виявляє інтерес і захоплення музичним мистецтвом, віддає перевагу якомусь музичному жанру, улюбленому композиторові, окремому твору, маючи певний досвід слухання. Як вчать читати, писати, рахувати, малювати, так треба вчитися пізнавати, оцінювати музичні твори, слухати уважно, помічаючи динамічний розвиток образів, зіткнення і боротьбу контрастних тем і їх завершення. Сприйняття слухача повинно йти за всім ходом розвитку музики. Треба вчитися розуміти цю чудову своєрідну мову. Поступово виробляється музичний смак, виникає потреба постійного спілкування з музикою, художні переживання стають тоншими й різноманітнішими.

Ще одна особливість музичного мистецтва – впливати на людину з найперших днів її життя. Рання емоційна реакція дає можливість з перших місяців життя залучати дитину до музичного мистецтва, зробити її активним помічником розвитку художньо-естетичного смаку та естетичного виховання в цілому. *Раннє дитинство* – особливий період у житті людини, основне призначення якого – пристосування новонародженого до нових умов життя, орієнтація в них, оволодіння елементарними практичними вміннями та навичками. Раннє дитинство припадає на перші три роки життя малюка. Цей період є стартовим і відіграє особливу роль у становленні особистості, багато в чому визначає її подальший розвиток [5, с. 16].

Перше знайомство з музичним мистецтвом у цьому віці – це різноманітні звуки навколишнього середовища, до яких прислухається немовля, намагається відшукати джерело звучання. Першими музичними творами для дитини в перший рік життя є колискові пісні матері. Коліскова – це жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці. Визначальний у колисковій пісні не смисловий, а звуковий (ритмо-мелодійний) компонент [6, с. 568]. Мати і дитя – це найпрекрасніший образ із загальнолюдської скарбниці духовності. Чуттєвий зв'язок, що з дня народження існує між матір'ю та дитям, одержує правильне відображення у зворушливо щирих і безпосередніх колісанках. Всю любов, ніжність, бажання бачити своє дитя щасливим, розумним, здоровим матір вкладає в невибагливі рядки і простеньку мелодію, організовану ритмом гойдання колиски. Саме колискові, потішки розвивають емоційну чутливість, дають перші поштовхи до розвитку художньо-естетичного смаку дитини. “Якби не мамина пісня, яким убогим було б наше життя”, – писав В. Скуратівський.

На другому році життя дитина уважно слухає фортепіанну музику (3–4 хв з перервами). Увага стає стійкішою, якщо знайомі мелодії виконуються

на різних інструментах ксилофоні, губній гармошці, сопілці. Також дитинка охоче слухає знайомі пісні: “Ладусі-ладусі” (російська народна поспівка), “Котику сіренький” (українська народна пісня в обробці Т. Шутенко), українські народні пісні-заклички “Іди, іди дощику”, “Вийди, вийди сонечко” та інші.

На третьому році життя дитина охоче слухає оповідання в музичному супроводі “Колобок”, “Рукавичка”, “Лисиця та півник”; впізнає знайомі пісні, підспівує дорослому, правильно передаючи ритм та інтонацію мелодії. Емоційно відгукується на пісні, що сподобалися. На цьому етапі розвитку дитини постають такі завдання: викликати інтерес до музичних творів, бажання їх слухати. Допоможуть сприйняттю музичних творів живописні ілюстрації, іграшки, тобто наочно-зорові прийоми; літературні твори, оповідання або поетичний текст пісні, загадки, приказки – наочно-слухові прийоми. Все це викликає інтерес та сприяє формуванню в дитини основ художньо-естетичного смаку.

Дошкільне дитинство – період, який включає молодший дошкільний (3–5 років) та старший дошкільний (5–6/7 років) вік. Він відіграє важливу роль у загальному розвитку дитини, в становленні її особистості, набутті з допомогою дорослого власного життєвого досвіду. Дошкільне дитинство багато в чому пов’язане з попереднім періодом життя малюка – раннім віком, певною мірою зберігає його особливості, що визначає нестійкість проявів поведінки та діяльності дитини, її емоційних станів та самопочуття. Водночас у цей віковий період виникає багато відмінних від попередніх специфічних особливостей, що засвідчують процеси фізичного, психічного та соціального зростання дошкільника. Розширюється коло його спілкування, розвивається сюжетно-рольова гра, урізноманітнюються та ускладнюються за змістом і формою види діяльності, інтелектуалізується практична активність, удосконалюються вміння діяти самостійно, змінюється характер взаємодії дитини з дорослим, формується дитяче співтовариство з притаманною йому субкультурою.

У молодшому дошкільному віці формується естетичне ставлення дитини до світу природи, культурних надбань людства, дорослих та однолітків, самої себе. Молодший дошкільник цілісно та емоційно сприймає образотворче мистецтво, музичні, літературні та театральні образи, елементарно усвідомлює зміст доступних творів. Вже розширюються можливості залучення до мистецтва – відвідування музеїв, перегляд дитячих вистав, мультфільмів, слухання та сприймання музичних і літературних творів. Дитина охоче слухає різні музичні твори, орієнтується в загальному характері мелодії, настрою, що нею передається, вловлює тембр різних інструментів (фортепіано, скрипки, флейти, арфи), диференціює звучання голосів (соло, хор), відчуває красу людського голосу, емоційно відгукується на музичні твори [5, с. 149]. Спільне

з дорослими прослуховування музичних творів у сім'ї й дошкільному закладі сприяє розвитку музичного та художньо-естетичного смаку, індивідуальних уподобань, вміння розпізнавати прослухане за жанром, темпом і тембром звучання. Треба підбирати для прослуховування твори з яскравою мелодією, легким ритмом, нескладним фортепіанним супроводом, бо сприймання складної гармонії для дітей цього віку ще недоступно. Важливо використовувати для прослуховування високохудожні й доступні дитині музичні твори, коментувати їх, виявляти повагу до її думки щодо кожного. Доречно пропонувати малюкові намалювати мелодію фарбами, олівцями, фломастерами, придумати оповідання чи танок з відповідними рухами, імпровізувати. Слід підбирати для прослуховування знайомі та незнайомі дитині твори класичного та сучасного дитячого репертуару. Важливо інтегрувати музику з іншими видами мистецтва – образотворчою діяльністю, художньою літературою.

Старший дошкільний вік уже має досить багатий життєвий і музичний досвід та захоплено слухає музику; емоційно яскраво реагує на неї, визначає загальний характер, настрій музичного твору. Сприйняття музичного образу стає адекватнішим, розвиваються музичні здібності. Дитина диференціює різні жанри музичного мистецтва – інструментальну, вокальну музику, марш, пісню, танець, український танець, вальс, польку тощо [5, с. 236].

Батькам та педагогам треба виражено ставитися до вибору дитиною бажаних для прослуховування музичних творів, пропонувати їй увазі не лише легку, ритмічну дорослу музику, а й класичну та дитячу. Варто широко використовувати музику в аудіо- та відеозаписах; організувати перегляд доступних дітям за змістом оперних і балетних вистав, відвідування концертів, музеїв. Проведення у ДНЗ вечорів класичної музики, тематичних сімейних зустрічей з прослуховуванням музичних творів або переглядом театралізованих дійств з участю не лише дітей, а ще й їхніх батьків. Важливо навчати дитину розрізняти “музику природи” – співи птахів, звуки різних комах, шелест листя дерев та хвиль води тощо, порівнювати природну музику зі створеними людьми мелодіями, знаходити в них спільне та відмінне.

Висновки. Отже, музичне мистецтво є одним із найяскравіших засобів формування художньо-естетичного смаку дитини. Музика безпосередньо діє на почуття дитини. Вона хвилює маленького слухача, викликає відповідні реакції, знайомить з життєвими явищами. Здатність *вслухатися* (сприймати музику) пов'язана з розумовими процесами дитини, тобто вимагає спостережливості, кмітливості, вміння висловити свою думку, оцінювати найяскравіші музичні явища, формується елементарна музично-слухова культура, слухова увага. Всі ці якості накопичуються і закладаються в основу художньо-естетичного смаку, який, у свою чергу, формує індивідуальну і неповторну, гармонійно розвинуту особистість.

Перспективами подальших розробок у цьому напрямі дослідження є використання на практиці методів роботи з дітьми дошкільного віку з формування в них художньо-естетичного смаку, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості.

Література

1. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников : учеб. пособ. по спецкурсу для студ. пед. ин-тов / Б.Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
2. Скатерщиков В.К. Об эстетическом вкусе / В.К. Скатерщиков. – М. : Знание, 1974. – 95 с.
3. Зацепіна Н.О. Формування естетичних смаків старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Н.О. Зацепіна. – Луганськ, 2008. – 22 с.
4. Калініна Л.А. Розвиток естетичного смаку молодших школярів у діяльності аматорського дитячого театру ляльок : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 “Теорія і методика управління освітою” / Л.А. Калініна. – К., 2007. – 21 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / [за заг. ред. О.Л. Кононко]. – 3-тє вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
6. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість : навч.-метод. посіб. / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.
7. Бірюков М.Ю. Сучасні підходи в роботі викладачів ВНЗ з формування художнього смаку в студентів мистецьких спеціальностей / М.Ю. Бірюков // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – Ч. 1. – С. 130–131.

МАЛЬНЄВА О.В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя зумовлене соціокультурними передумовами культури педагогічної діяльності в умовах відродження освіти, необхідністю підготовки професіоналів.

Ця закономірність поширюється на мету, завдання, зміст, форми, методи, засоби й умови цього процесу й визначає його ефективність.

Формування іміджу закономірно пов'язане із процесом виховання, індивідуалізації й соціалізації особистості майбутнього вчителя. Звідси випливає, що формування цієї якості здійснюється в рамках цілісного педагогічного процесу, що включає навчальну, позанавчальну, практичну діяльність.

Специфіка формування професійного іміджу зумовлює об'єктивну необхідність достатності виховних засобів залежно від рівня сформованості кожного з його компонентів.